

AZ ÚJ CSALÁDJOGI TÖRVÉNY BEMUTATÁSA ÉS MÉLTATÁSA*

SZLADITS KÁROLY akadémikus

Örömteli megtiszteltetés számomra, hogy a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. sz. törvényt a Magyar Tudományos Akadémiának én mutathatom le. Először történik a magyar jogéletben, hogy a házassági köteléki jog, a házassági vagyonjog, a gyermek és szülő viszonya, a gyámság joga, a rokonság joga és azon alapuló tartási kötelezettségek végre egységes, összehangolt, közérthető jogszabályban váltak élő jogunk alkotórészeivé.

Mai előadásom tárgya a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. sz. törvény bemutatása. Nemcsak az előadás tárgya nagyjelentőségű, hanem maga az a körülmény is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia II. osztálya egy új törvény tudományos értékelésével foglalkozik. Az új Akadémia megtalálja a módját annak, hogy az élettől elszakadt elmélet helyett a tudományos elemzés, kritika és értékelés eszközeivel a gyakorlati élet jogászainak munkáját segítse s megtalálja a módját annak, hogy a szocialista társadalom életéből merített tapasztalatok, adatok és ismeretek megtermékenyítőleg hassanak újjászülető jogtudományunkra.

Az előttünk álló jogászai mű jelentőségét akkor tudjuk igazán felmérni, ha egy pillantást vetünk azokra, a túlzás nélkül mondhatni, kaotikus távolabbi és közelebbi előzményekre, amelyeket alig volt lehetséges az új épületnél felhasználni.

A felszabadulás előtt az 1952. évi IV. törvényben szabályozott joganyagból a házassági köteléki jogot az 1894. évi XXXI. tv. szabályozta, a házassági vagyonjog egyes elszórt intézkedései ugyancsak az 1894. évi XXXI. tv.-ben voltak megtalálhatók, de túlnyomórészt nem voltak kodifikálva, a gyámság jogát az 1877. évi XX. tv. és az ezt részben módosító 1885. évi IV. tv. tartalmazta, ugyanezen törvényekben volt található a gyermek és szülő viszonyának némely vonatkozása, míg általában a családjog ugyancsak nem volt kodifikálva. Nem szorul bővebb kifejtésre, hogy e különböző időben, különböző szempontok szem előtt tartásával készült törvények és a még korábbi társadalmi és szociális színvonalat tükröző kodifikálatlan szabályok nélkülözték az egységes, áttekinthető alapelveket. Ezzel szemben az 1952. évi IV. törvény 1. §-ában előrebecsátja a törvény célját, meghatározza politikai jelentőségét s ezzel irányt szab a törvény

* A Magyar Tudományos Akadémián 1952. november 24-én tartott előadás

értelmezésének. Érdemes idézni, mert benne sűrítve megvan a törvény részletes rendelkezéseinek lényege :

1. §.

„A házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvénynek az a célja, hogy az Alkotmány 50—52. §-ai alapján népi demokráciánk társadalmi rendjének és szocialista erkölcsi felfogásának megfelelően szabályozza és védje a házasság és a család intézményét, biztosítsa a házasságban és a családi életben a nők egyenjogúságát, a gyermekek érdekeinek védelmét és előmozdítsa az ifjúság fejlődését és nevelését.“

A törvény által szabályozott joganyag egyik legjelentősebb része a házassági köteléki jog.

Még szigorló jogász voltam, amikor 1894-ben megszületett a XXXI. tv. a házassági jogról. A törvény megszületését hosszas vajúadás előzte meg. Mi, haladó jogász fiatalság akkor tüntetéssel helyezkedtünk szembe az ósdi, elkopott konzerválni akaró körökkel. Kétségtelen, hogy a közvéleménynek ez a hangos megnyilvánulása is közreműködött abban, hogy a hányt-vetett sorsú javaslat végre is törvénné lett. Akkor igen nagy lépésnek tartottuk, hogy az 1868. évi XLVIII. tv.-t az egész országban mindenkire érvényes, egységes házassági köteléki jog váltotta fel. Az 1868. évi XLVIII. tv. ugyanis nem volt egyéb, mint a felekezeti jogokra utaló jogszabály. Nem elég, hogy az egyes felekezetek házassági köteléki joga külön-külön is bonyolult és a laikus számára gyakorlatilag nem ismerhető matéria volt, fokozta a nehézségeket az, hogy vegyesházasság esetén ugyanazon házasság tekintetében két bíróság döntött, különböző, egymással sokszor ellentétes jogszabályok alapján. Katolikusok házassága a legszerencsétlenebb körülmények esetén is felbonthatatlan volt. Az 1894. évi XXXI. tv. legfőbb előnye és egyszerűsítése abban állott, hogy egységes állami házassági köteléki jogot létesített. De csak az 1952. évi IV. sz. törvényvel való összevetés mutatja meg, hogy ez az akkor vívmánynak mutatkozó törvény milyen egyértelműen viselte magán annak a gazdasági és társadalmi alépítménynek a tartalmi és szerkezeti sajátosságait, amely azt magából kialakította. Az 1952. évi IV. tv.-t az 1894. XXXI. tv.-től már első pillantásra megkülönbözteti az az egyszerű szerkezet és szövegezés, amely abból a törekvésből született, hogy az élet alapvető vonatkozásait szabályozó törvényt minden dolgozó segítség nélkül megérthesse. De nemcsak a szöveg egyszerűbb, hanem jelentősen egyszerűbbé vált a matéria logikai szerkezete is. E körülménynek egyik legjelentősebb következménye az értelmezési ingadozások, bizonytalanságok számának csökkenése lesz.

Elsőnek kellett volna azonban említést tennem arról, hogy eddigi jogunkhoz képest jelentős anyagi jogi változást is hoz az 1952. évi IV. sz. törvény s ebben tükrözi az ország dolgozóinak a szocializmus eszméinek megfelelően kialakuló felfogását és a szocializmus felé haladó társadalmi életét.

Az 1952. évi IV. sz. törvény első részének tárgya a házasság. A házasság szabályozásának alapelvei teljesen újak. A különbség a házassági kapcsolat megváltozott jellegéből folyik. A házasságokra vonatkozó régi szabályok magukon viselték annak jegyét, hogy a vagyoni kapcsolat nyomult előtérbe. A vagyoni érdek volt számos házasság megkötésének az indítéka, számos házasság felbontásának az oka. Ebből folyt, hogy a házasság jogintézményei között nagy szerepet játszott általában a házassági vagyonjog, ebből következett a házassági vagyonjogi intézmények gazdag skálája : hozomány, hitbér, házassági szerződések. A házassági közszerzemény intézménye is a család gazdálkodása fejének, a férjnek a rendelkezési szabadságát segítette elő. Bizonyos társadalmi csoportoknál a közszerzemény hiánya meg éppen némileg átalakult feudális maradvány. Az új házassági jog ezzel szemben a szocialista házasság gondolatát : két szabad és egyenlő ember kölcsönös vonzalomra épített önkéntes közösségét valósítja meg részletes szabályozásában. A törvény indokolása kifejti, hogy ennek a kapcsolatnak a szocialista erkölcsön alapuló célja az, hogy a házastársak valódi és teljes életközösségre lépve egymást támogassák és gyermekeiket a szocialista társadalom építésére és továbbfejlesztésére képes emberekké neveljék. Ezzel a család szilárd és harmonikus közösséggé válik, amely a maga részéről is kifejezi a szocialista embereknek egymáshoz és a társadalomhoz való új viszonyát.

Amikor az új törvény az új, szocialista házasságot ilyen tartalommal igyekszik megtölteni, nem tesz egyebet, mint valóra váltja az Alkotmány 51. §-át, amely a házasság és család védelmét biztosítja. A nőknek és férfiaknak az Alkotmány 50. §-ában biztosított egyenjogúságát szolgálja az, hogy a törvény alkalmazkodik a dolgozók szocialista társadalmában kialakult új helyzethez és megszünteti a házasság, a házassági vagyonjog és a gyermekekhez való viszony szempontjából a férjnek a feleség rovására érvényesülő hatalmi helyzetét. Ugyancsak az Alkotmány 52. §-át, az ifjúság, a gyermek védelmét szolgálja a szülői felügyeletnek a gyámhatóság részéről való gondos szemmel tartása.

A polgári társadalom a házasság jogintézményét úgy kezelte, mint a magánjog egyik ügyletét, bizonyos módosításokkal alkalmazta rá az általános magánjogban kialakult tételeket. Az új törvény kiemeli a házasságot a polgári jogi vagyonjogi kötöttségek béklyóiból és a családjog keretében külön és önálló jogágazatként állítja be a dolgozó emberek érdekét szolgáló szocialista jogba. Ezzel a jog új területén nyitja meg a tudományos művelés lehetőségét, amelynek alapelveit többé nem tartalmilag idegen jogterületektől kell kölcsönkérni. Meggyőződésem, hogy új törvényünk tudományos színvonalon álló meghatározásai és elvi megállapításai ezen a területen is e jogágazat művelésének hasznos kiindulásául fognak szolgálni.

Ami a házassági köteléki jogra vonatkozó részletes szabályozást illeti, az az 1894. évi XXXI. tv.-nyel (az u. n. HT-vel) szemben az alábbi legfőbb eltéréseket mutatja :

»A házasság«-ról szóló első részben nincs szó a kölcsönös házassági ígéret-ről, az eljegyzésről. A rövideget és áttekinthetőséget szolgálja, hogy amihez a jogszabály jogkövetkezmenyt nem fűz, arról szólnia is felesleges. Az 1952. évi IV. törvény logikai sorrendben a házasságkötésről szóló I. fejezetben a házasságkötés alaki kellékeivel kezdődik. Rendelkezései csak lényegtelenül különböznek attól az állapottól, amelyet az 1949. évi 18. sz. tvr. teremtett a kihirdetési eljárás megszüntetésével. Meg kell azonban említeni, hogy a házasságkötési szándék tudomásulvételére vonatkozó eljárás mellőzése a házasságkötés újabb egyszerűsítését jelenti. A törvény csak azt követeli meg, hogy a felek az anyakönyvvezető előtt jelentsék ki, hogy házasságkötésüknek a legjobb tudomásuk szerint nincs törvényes akadálya s igazolják a házasság törvényes előfeltételeinek fennforgását.

A házasság érvénytelensége című II. fejezet a volt semmisségi és megtámadási okokat foglalja egybe. A HT. rendszere a semmisségi és megtámadási okokat dogmatikai alapon választotta el egymástól. Minthogy a semmis házasság semmisségét ugyanúgy csak a bíróság állapíthatta meg, mint ahogy a házasság megtámadása is köteléki perben történt: a gyakorlati életben az érdekelt felek szemléletében a semmis és megtámadható házasság fogalma amúgy is összefolyt. Erre alapot adott az is, hogy a semmisségi perben megállapított semmisség és a megtámadás következtében beállott érvénytelenség jogkövetkezmenyei lényegileg azonosak voltak s a véten, jóhiszemű felet putatív házasság esetén megillető kedvezmények is mindkét esetben érvényesültek. Egyedüli lényeges elvi, de a gyakorlatban nem érvényesülő különbség abban állott, hogy a semmisségi pert az ügyész is megindíthatta. Az 1952. évi IV. törvény 15. §-a az érvénytelenítési kereset megindítására — amely a volt megtámadási eseteket is magában foglalja — az ügyésznek is módot ad s ezzel a semmisség és megtámadhatóság az érvénytelenség fogalmában való egyesítése ellen felhozható minden aggályt eloszlat.

Helyes az az intézkedés is, amely az inter partes hatályú érvénytelenségi pert még a házasság egyéb okból való megszűnése után is kizárja és ezzel ugyanazon házasság érvényessége tekintetében kizárja különböző, egymással ellentétes bírói ítéletek lehetőségét.

Az eddigi jogállapot szerint ugyanis abban az esetben, ha a semmis házasság a semmisség bírói kimondása folytán, halál folytán vagy más okból megszűnt, a házasság semmisségét az érdekelt által indított perben a bíróság csak a peres felekre kiterjedő hatállyal dönthette el. Így lehetséges volt, hogy ugyanazt a házasságot a bíróság egyik perben semmisnek mondta ki, egy másik perben ellenkezőképpen döntött, míg maga a házasság a perekben nem szereplő személyekkel szemben érvényesnek volt tekintendő és az anyakönyvben is ilyként szerepelt. Ezek a visszás helyzetek, — amint azt a Kuria gyakorlata mutatja — elsősorban anyagi érdekből indított, örökösödési, tartási, özvegyi jog érvényesítése iránti és hasonló perekből származtak. Az ilyen visszásságok

az új erkölccsel, a házasság bensőséges erkölcsi tartalmával nem férnek össze s az egységes és egy és ugyanazon perben történő végleges elbírálás lehetővé tétele az új törvénynek nagy érdeme.

Gyökeres a változás a házasság bírói felbontással való megszűnése tekintetében. Az új törvény szakít a vétkeességi rendszerrel és ezzel utat nyit az életviszonyok ama követelményének, hogy vétkeesség nélkül is lehetséges olyan alapos ok, amely a házasság felbontását indokolttá teszi. Igaz, a 6800/1945. M. E. sz. rendelet bontó okai már áttörték a vétkeesség elvét, amikor az 5 éves különélést bontóokká nyilvánították és 2 évi házasság után a felek közös kérelmére a házasság felbontását lehetővé tették. A 6800/1945. M. E. sz. rendelet a maga idején helyes volt és haladást jelentett az előző állapothoz képest.

Az a körülmény, hogy a HT. a házasság felbontását kizárólag vétkeesség esetén tette lehetővé, másrészt azonban ú. n. abszolút bontó okokat létesített, amelyeknek bizonyított volta esetén a bíróság nem mérlegelhetett, hanem a bontást ki kellett mondania, odavezetett, hogy a HT. egyik-másik szakaszának alkalmazása egyenesen komédiává változott. A felek és képviselőik, de maga a bíróság is olyan szerepeket játszottak, amelyeknek belső valótlanágát mindenki tudta, arról maguk is szabadon beszéltek, kivéve a tárgyalás néhány percét. Különösen ilyen volt a házassági törvény 77. §-a, az u. n. szándékos és jogos ok nélküli elhagyáson alapuló bontóperek esete. A jogi képviselő megtanultatta a féllel, hogy mi az a szerep, amit a tárgyaláson játszania kell és a bíró nem nézett a jól-rosszul megtanult szerep mögé. Ehhez képest a maga idején egészséges fejlődés volt a 6800/1945 M. E. számú rendelettel lehetővé tett közös megegyezéssel történő házasság felbontás. Ennek a rendelkezésnek a jelentősége az volt, hogy megszüntette a közbeszédben hűtlen elhagyásnak nevezett esetekben az intézményesített hazugságot és lehetővé tette a társadalom szempontjából is értéktelen, rossz házasságok radikális likvidálását. *A fejlődésnek ezt a mozzanatát látjuk a Szovjetunióban is a forradalmat közvetlenül követő szabályozásban.*

Ugyancsak egészséges volt a 6800/1945. M. E. számú rendeletnek az a rendelkezése, amely 5 évi különélés után a házasság felbontását az egyik fél kérelmére is lehetővé tette. Segített a 6800/1945. M. E. számú rendelet a HT-nek azon a lehetetlen intézkedésén is, amely az elmebeteggel szemben a házasság felbontását lehetetlenné tette és így a másik házastársat az elmebeteg házastárs felé láncolta. Amilyen helyesek voltak ezek az intézkedések közvetlenül a felszabadulás után, annyira idejüket múlták fejlődésünk mai fokán.

A szocialista házasság szilárd kötelék, komoly érzelmi kapocs; nem lehet meggondolatlan játék. A család a társadalmat alkotó alapegység, a fiatalság nevelésének biztosítója. Módot kellett találni arra, hogy a bontás lazasága ne veszélyeztesse.

Erre módot adott a bíróságok azóta történt egészséges átalakulása. A 6800/1945. sz. rendelet még nem a szocialista állam törvénye. Nem is lehetett az,

mert a bíróságok még benne éltek a HT. dogmatikus légkörében. A 6800/1945. sz. rendelet a bíróságok működését teljesen mechanikussá tette. A bíró lényegileg nem tett egyebet, mint regisztrálta és adminisztrálta a felek házasságbontó ügyletét.

Az új törvény szerint a házasságot komoly és alapos ok esetén bármelyik házastárs kérelmére fel lehet bontani.

Az 1952. évi IV. sz. törvény ezzel az intézkedésével lehetővé teszi a házasság felbontását ott, ahol a felek, a társadalom, a gyermekek egybevetett érdeke azt indokoltá teszi és megakadályozza ott, ahol ez nem indokolt. Ennek elbírálását azonban nem bízta a felekre, hanem a bíróságnak igen tág mérlegelési lehetőséget ad akkor, amikor rábízta annak megállapítását, hogy adott esetben mi az a komoly és alapos ok, amely a házasság felbontását indokolja. Ez is mutatja, hogy az 1952. évi IV. törvény a házasságot a szocialista társadalom fontos alapintézményeként kezeli.

A 18. § [2] bekezdése szerint annak elbírálásánál, hogy a házasság felbontására van-e komoly és alapos ok, a közös és kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni. A kiskorú gyermek védelme természetes és az 1. §-ban kifejezetten is nyilvánított célja a szocialista társadalomban a szocialista házasság intézményének. Kérdés, hogy ez a [2] bekezdés helyes, félreérthetetlen fogalmazással szolgálja-e a kitűzött célt? A [2] bekezdés idézett rendelkezése nyilván abból a vezető szempontból fakad, hogy Alkotmányunk 51. §-ának megfelelően házassági jogunkban, miként a szovjet családjogban, a család és házasság megszilárdításának alapvető feladataiból kell kiindulni és a házasság felbontását csak akkor szabad kimondani, ha a házasság fenntartása ellentétben állna a kommunista erkölccsel és egyébek mellett nem biztosítaná a gyermekek neveléséhez szükséges feltételeket. Annak mérlegelésénél, hogy valamely, a felek által felhozott ok »komoly és alapos«-e, éppen ezért nemcsak a közös, hanem az esetleg korábbi házasságból származó kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni. Ennek a szükségessége a gyakorlatban nem annyira azokban az esetekben merül fel, ahol a kiskorú gyermek érdeke a felek által felhozott prima vista komolynak és alaposnak látszó ok semlegesítésére alkalmas, hanem inkább azokban az esetekben, ahol — s ilyen eset is nem egy van — éppen a kiskorú gyermekek érdeke szól a felbontás mellett. Nincsen indokolható magyarázata annak, hogy ilyenkor a nem közös kiskorú gyermek érdekét kisebb súlyúnak tekintsük, mint a közös kiskorú gyermekét. Már pedig a jelenlegi szöveg — ha annak ezt az értelmezését a szocialista bírótól és különösen a népi ülnöktől elvárható józan mérlegelés nem enyhíti — ebbe az irányba terelhetné a gyakorlatot. Szinte felesleges külön hangsúlyozni, hogy ez a félreértési lehetőség annyira ellenkezik a törvény egészében kifejezésre jutó alapelvekkel, hogy nagyobb zökkenőket a gyakorlatban nem fog okozni, hiszen a gyermekek védelmében a »közös« és »nem közös« gyermekek között nem lehet különbséget tenni.

A tartás kérdésében a törvény szabatosan megfogalmazza azt a szabályozást, amelyet a szocialista rend a nők egyenjogúsága alapján megkíván, amely a legutóbbi idők bírói gyakorlatában máris kialakultnak tekinthető: azt t. i., hogy bontás esetében a tartás *elvileg* a *rászoruló* félnek jár. Újszerű és hiánytpótló intézkedés az, hogy a tartást határozott időtartamra is meg lehet állapítani, ha feltehető, hogy a tartásra jogosult rászorultsága meghatározott idő elteltével megszűnik. Ez az intézkedés számos pert fog feleslegessé tenni és egyben lehetővé teszi olyan újszerű szempontok érvényesítését, mint pl. azt, hogy az egyébként rászoruló házastársak megfelelő lehetőséget biztosít új helyzetében szükséges szaktudás elsajátítására. — A 22. §. lehetővé teszi a tartás mértékének megváltoztatását, ha a megállapítás alapjául szolgáló körülményekben lényeges változás állott be és ezzel lényegileg a Pp 413. §-ának bevált intézkedését veszi át.

A házastársak jogai és kötelezései című IV. fejezet vezérlő gondolata a nők egyenjogúsítása következményeinek a levonása. Magától értetődően e téren is alkalmazkodik a jogszabály ahhoz, amit a szocialista élet kialakított, illetőleg igyekszik közreműködni a szocialista erkölcsnek megfelelő házastársi viszony kialakításában. A 26. §. félreérthetetlenül rendezi, hogy a feleség mely esetekben viseli leánynevét: ennek az államigazgatás szempontjából is jelentősége van.

Új a házassági vagyontársaság intézménye. A csak a házasság megszűnése után realizálódó szerzeményi közösség helyébe nyomban a teljes jogi tartalommal megtöltött vagyontársaság lép. Ez harmadik személyekkel szembeni jogviszonyok szempontjából is sok visszaélés lehetőségét szünteti meg. Nézetem szerint helyes lett volna a különvagyonhoz tartozó tárgyak körét a személyes használati tárgyakra, a hivatás gyakorlásához szükséges eszközökre (pl. szakkönyvek, logarléc) kifejezetten is kiterjeszteni. A háztartás költségei, figyelemmel a dolgozó nő jogaira és kötelezéseire, a házastársakat közösen terhelik. A 32. §. szerint a házastárs köteles a jogosan különélő és hibáján kívül rászoruló házastársát különvagyonából is eltartani.

Az új törvény házassági kötelezi, de különösen vagyoni jogi rendelkezései kifejezésre juttatják, hogy a házastársak nem együttes vállalkozók, hanem dolgozók, akiknek ügyletei túlnyomórészt a fogyasztási cikkek beszerzésére irányulnak. A vagyontársaságot érintő, rendkívüli ügyletek csak szórványosak.

A törvény második része a »család« címet viseli. A családi jogállás című V. fejezetben meghatározza a rokonság fogalmát. A továbbiakban kisebb módosításokkal átveszi az 1946. évi XXIX. t.-c. intézkedéseit, de kiküszöböli a házasságon kívül született gyermek elnevezést. Kiemelendő az a mindennapi életbe még át nem ment intézkedés, hogy a gyermek szüleinek megállapítása szerint apai, vagy anyai családjának nevét használhatja, azzal azonban, hogy valamennyi közös gyermeknek ugyanazt a családnevet kell használnia.

Régi hiányt pótolnak a családi jogállás megállapítására irányuló keresetek közös szabályai a maguk rövid és világos megfogalmazásában.

A VI. fejezet kodifikálja végre az örökbefogadás jogintézményét. Az örökbefogadás eddig szerződés volt. Az igazságügyi megerősítés az örökbefogadásnak nem volt érvényességi kelléke, hanem csak közhiteles tanúsítása annak, hogy az örökbefogadás a megkívánt előfeltételeknek megfelel. Az új törvény szerint az örökbefogadást a gyámhatóság engedélyezi. Ezzel az örökbefogadás elvileg is közzhatósági aktussá vált. Az volt eddig is, de a valóság nyílt bevállása nélkül, másrészt pedig ez a közzhatósági aktus a helyi és személyi viszonyokkal sokkal közelebbi kapcsolatban álló gyámhatóságnak lett a feladata az igazságügy-miniszter helyett. Ez lehetővé teszi azt, hogy az örökbefogadási ügyek a hatóság részéről valóságos tartalmuk szerint legyenek elbírálás tárgyai, nem pedig csak aktszerűen, alakszerűségek szempontjából. Ezt megköveteli az örökbefogadás intézményének szocialista tartalma, amely az olyan kiskorú családi nevelésére helyezi a súlyt, akinek szülei nem élnek, vagy akit szülei megfelelően nevelni nem tudnak, — nem pedig az örökbefogadás örökjogi hatására. Az említett elvekből következik, hogy csak kiskorút lehet örökbefogadni, hiszen más esetben az örökbefogadás intézményének tulajdonképpeni célja hiányzik.

A »rokonok eltartása« című VII. fejezet egységesen rendezi az összes rokonságon alapuló tartási kötelezettségeket. A vezető szempont az, hogy tartási igénye annak van, aki magát eltartani nem tudja. Lényegesen megváltozik a tartásra kötelezhető személyköre. A felmenőknél a tartási kötelezettség eddig a nagyszülőknél lezáródott. Az új törvény szerint közelebbi felmenő nem létében a tartási kötelezettség minden felmenőre kiterjed. Ennek inkább elvi jelentősége van. Gyakorlatilag jelentősebb a nagykorú testvér subsidiarius tartási kötelezettsége. Ezt a szovjet jog mintájára alakítottuk ki, de teljesen megfelel dolgozó népünk erkölcsi meggyőződésének is. Ugyancsak novum a mostohaszülő tartási igénye a mostohagyermekkel szemben [62. §.], amire abban az esetben kerülhet sor, ha a mostohaszülő az ő eltartásáról hosszabb időn át gondoskodott. Feltétlenül helyes ezt az erkölcsi követelményt is a jog szankciójával ellátni.

Az atyai hatalmat a VIII. fejezet szerint a szülői felügyelet váltja fel. Megemlítendő, hogy a felszabadulás utáni jogalkotás az atyai hatalmat szülői hatalommal helyettesítette és ezzel már eleget tett annak a kívánalomnak, hogy az anya másodsorba helyezése megszűnjék, amint az a nők egyenjogúsításából következik. Az a körülmény, hogy a szülői »hatalom« helyett szülői »felügyeletet« létesít a törvény, az indokolás szerint azért történt, mert a »szülői hatalom« nem fejezi ki a gyermek és szülője közt a szocialista erkölcsi felfogás szerint fennálló viszonyt. Ez az intézkedés teszi szükségessé, hogy a szülők vitája esetén döntő szervről történjék gondoskodás: ez a gyámhatóság. A fejezet minden tekintetben a kiskorúak érdekét igyekszik esetleges más érdekekkel szemben biztosítani, hogy elérhető legyen, amit a 75. §. a szülők nevelése célja-

ként megjelöl, »hogyan a gyermek egészséges, művelt, erkölcsös, népéhez hű, hazáját szerető, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő emberré válják. Joguk és kötelességük mindent megtenni, ami e célok elérése érdekében szükséges és tartózkodniok kell mindentől, ami azok elérését akadályozza vagy megnehezíti«. Új, de megfelel az élet és családi erkölcs követelményeinek az a rendelkezés, hogy az a gyermek, akinek saját keresete van, ha szülői háztartásban él, a háztartás költségeihez keresetéből megfelelő mértékben hozzájárulni köteles. Számos helyes részletintézkedés van még ebben a fejezetben, pl. az, hogy ha a bíróság a szülői felügyeletet a szülők mindegyik gyermeke tekintetében megszüntette, a határozat hatálya a később született gyermekekre is kihat.

A törvény utolsó, harmadik része, a gyámságról szól. Az új törvény rövidségére és áttekinthetőségére jellemző, hogy az egész gyámügyet 18. szakaszban tárgyalja. A törvény megtartja a nevezett gyám intézményét, de mellőzi nevezett gyám nemlétében a törvényes gyámság tekintetében eddig megállapított szoros sorrendet és azt úgy módosította, hogy a gyámhatóság a gyámság ellátására alkalmas rokont, vagy családi kapcsolatban álló más személyt rendel ki gyámul. Az állami gondozás alatt álló kiskorúak részére a törvény az intézeti gyámság intézményét létesíti. A gyámság szülőpótló jellegét és a szocialista nevelés szempontjából való fontosságát húzza alá az, hogy a gyám működéséért díjazást nem követelhet.

A 104. §. intézkedése szerint a gyám által a kiskorú részére választott életpálya helyett a gyámhatóság más életpályát csak a gyámság alatt álló beleegyezésével jelölhet ki. Hiányzik a szülői felügyelet alatt álló kiskorú tekintetében az ezen intézkedésnek megfelelő analóg rendelkezés. A 77. §. ugyanis azt rendeli, hogy a gyermek részére azt az életpályát kell választani, amely hajlamainak, testi és szellemi képességeinek, valamint egyéb körülményeinek leginkább megfelel. Ez a rendelkezés csak objektív ismérveket tartalmaz és nincs külön kifejezett rendelkezés arra, hogy a bizonyos kort elért kiskorú kívánságát miképp kell figyelembevenni. A 104. §-nak megfelelő intézkedés hiányának az a magyarázata, hogy nem volt kívánatos a szülők és gyermekek viszonyát esetleg zavaró olyan rendelkezést beiktatni, amely azt tartalmazza, hogy miképp helyezkedhet szembe a gyermek szülei akaratával.

Az 1952. évi IV. törvény vázlatos ismertetéséből is megállapítható az, hogy a szocializmus felé haladó társadalmi rendünk szempontjából nagyon fontos állomás ez a törvény. Részben tükrözi társadalmunk szocialista átalakulását, ennek az átalakulásnak a házasságra és a családra gyakorolt hatását, másrészt tartalmával és közérthető, szabatos megfogalmazásával kitűnő eszköze a szocialista erkölcs megvalósításának a házasságban és a családi életben. A mű egésze kiváló törvényalkotás és meggyőződés, hogy fontos szerepet fog betölteni társadalmunk szocialista átalakításában.

Családjogunk ezen egységes, áttekinthető, a szocializmus követelményeinek megfelelő rendezése olyan teljesítmény, amelynek ilyen rövid idő alatt való megvalósítására szocialista jogunk valóban büszke lehet. Ezt a nagy eredményt is csak a szovjet jog értékes és példamutató vívmányainak felhasználásával lehetett elérni. Ezen a területen is köszönettel tartozunk azért a segítségért, amelyet közvetlenül és példamutatással a Szovjetuniótól kaptunk.